Peygamber Efendimizin Sünnetine Göre Ticaret Esasları
Gönderen Kadir Hatipoglu - Nisan 22 2024 01:00:00

Resûlüllah Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz, insanlığa müstakil bir medeniyet getirmiş, Medine’ye hicreti ile fiile geçirdiği devletinin anayasasının ikinci maddesinde “Müslümanlar, diğer insanlardan ayrı bir ümmettir.” diyerek bu hususu tespit etmiştir. Öyle ise, medenî hayatımızın her meselesinde kendimize has bir değerimiz, bir tarzımız, bir şeklimiz olacaktır. Mümin ve Müslüman olan herkes, daima meselelerinin “İslâm’a göre” olanını bilmekle, bilmiyorsa arayıp bulmak ve onu tercih etmek ve onu hayata geçirmekle mükelleftir. Ticarî hayatımız da öyle, onun da İslâm’a göre olanı vardır, olmayanı vardır. Sadece meslek erbâbı olan tüccarlar değil, her insanın, ticaretle uzaktan yakından ilgisi söz konusudur. Alışveriş, şehirde yaşayanların, memur olanların günlük hayatlarının kaçınılmaz bir parçasını teşkil etmektedir. Önce belirtmek isteriz ki, Resûlüllah Aleyhissalâtü vesselâm
   تِسْعَةُ
اَعْشِرَاءِ
الرِّزْقِ
التِّجَارَةِ
            “Rızk’ın onda dokuzu ticarettedir.” buyurarak, (Suyûtî,
el–Câmi’u’s–Sağîr
[Feyzu’l–Kadîr’le birlikte], 3, 244) müntesiplerini ticarete teşvik etmiştir. Ayrıca:
 التّاجِرُ
ا‘مِينُ
الصَّدُوقُ
مَعَ
النَّبِييِّنَ
والصِّدِّقِينَ
والشُّهَدَاءِ
والصَّالِحِينَ “Emin ve (muamelelerinde) doğruluktan ayrılmayan ticaret ehli, Peygamberler, sıddîkler, şehîdler ve sâlihlerle beraberdir.” buyurarak (Tirmizî, Büyû, 4), makbul ticaretin bir kısım şartlara bağlı olduğuna dikkat çekmiştir. Öyle ise, alışverişle, yani ticaretle ilgili bir kısım esasların bilinmesi gerekmektedir. Bu vaazımızda onları kısmen belirtmeye çalışacağız. Ancak, alışverişle ilgili, farzdan âdâba kadar düsturlar çoktur. Biz, bunların en önemlilerini beş ana başlık altında ele alıp, başlıklarda yoğunlaşan unsurların ticarî hayattaki ehemmiyetine vurgu yapacak ve dikkat çekeceğiz. 1– İnsan, 2–Zaman, Mekan, 3–Eylem, 4–Eşya (meta). 1– İNSANLA İLGİLİ DÜSTURLAR Alışveriş işinin birinci unsuru, belki de en mühimi insandır. Çünkü, alan da satan da odur. Öyleyse, alışveriş yapacak insan nasıl olmalıdır; onda aranan özellikler

nelerdir? Mükellef ve Akıllı Olmak Dinimiz, çocukları, delileri alışverişe elverişli/ehil bulmaz. Onların bu işleri velileri vasıtasıyla yürütülür. Çocuklar, büluğa yaklaştıkları takdirde, hayata alıştırılmaları için velilerinin izniyle alışverişe girişebilirler. Bunun dışında onlar, örfen velilerinin izni olduğu kabul edilen çocuk malları veya bunlara yakın kıymeti düşük şeylerin ticaretinde müsamahaya mazhar olurlar (Üstrûşenî, Ahkâmu’s–Sığâr, 198). Gayr–ı Müslimlerle Müslüman bir kimse alışveriş yapabilir. Bu meselede hiçbir tahdit gelmemiştir. Resûlüllah’ın gayr–ı Müslimlerle ticarî muamelesi olmuştur. وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:اشْتَرَى رَسولُ اللّهِ مِنْ يَهُودِىٍّ طَعَاماً بِنَسِيئَةٍ وَأعْطَاهُ دِرْعاً لَهُ رَهْناً Hz. Aişe, Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz’in bir Yahudi’den borçlanarak yiyecek maddesi alıp, zırhını rehin bıraktığını belirtir. (Nesaî, Büyû, 83). Yine belirtelim ki, alışverişte uyulması gereken esaslar, gayr–ı Müslimlerle yapılan alışverişler için de şarttır. Sözgelimi –ilerde açıklayacağımız– ‘dürüstlük’ ve ‘anlayışlılık’ prensiplerine gayr–ı Müslimlerle olan muamelelerde de yer verilecektir. Satıcımız veya müşterimizin gayr–ı Müslim olması, ticarette uymamız gereken esasları ihlâlimizi meşru kılmaz. Müslüman Alıcı ve Satıcıların Evsafı Alışverişin kâmil mânâda dinin taleplerine uygun olması için gerek alıcı ve gerekse satıcıda bazı vasıflar bulunmalıdır. Bunlar bulunmadığı takdirde bir kısım yanlışlıkların ve bu arada haramların işlenmesi daima ihtimal dahilindedir. Bunların başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz: İlim:Alışverişlerimizin İslâm’a göre olması için birinci şart bilgidir. Her hususta olduğu gibi burada da mürşidimizin ilim olması lâzımdır. En azından nelerin haram, mekruh veya helâl olduğunu, alışverişi haram veya helâl kılan şartları, sebepleri bilmemiz gerekir. Hz. Ömer’in: وعن عمر رضى اللّه عنه أنّه قال:]َ يَبعْ في سُوقِنَا إّ مَنْ قَدْ تَفَقَهَ في الدِّينِ “Bizim çarşımızda dini bilen kimseler satıcılık yapsın.” dediği bilinmektedir (Tirmizî, Vitr, 21). Nitekim, İbnu Abidîn “Ve herhangi bir şeyle meşgul olan herkese, o mevzudaki haramdan kaçınabilmesi için, onunla ilgili bilgileri ve ona terettüp eden ahkâmı öğrenmesi farzdır... keza alışveriş, nikâh, talâkla ilgili bilgiler de, bu meselelerle iştigal etmek isteyen kimselere farzdır.” (İbn Abidin,

Reddü’l–Muhtar, 1, 29). Her Müslüman’ın bir surette ticarî meşguliyeti olacağına göre, burada belirtilen vasıf sadece tüccarları değil, herkesi ilgilendirir. İttika: Alışverişin İslâm’a göre olmasının mühim bir şartı, ticari muamelelerde harama düşmemek hususunda titiz olmaktır. Çünkü yeri gelince belirtileceği üzere, alışverişle ilgili bir kısım haramlar ve mekruhlar mevzubahistir. Bazen eşya, bazen ticarî usûl haram olabilir. Müslüman, ticaret yaparken harama girme veya düşme endişesi ile müteyakkız ve hassas davranmalı; dâima dikkatli, endişeli, kuşkulu ve Allah’tan korkar bulunmalıdır. Gevşekliği sebebiyle harama düşmesi durumunda uğrayacağı ziyanın büyüklüğünü anlamada şu hadis yeterlidir: “Vücuduna bir lokma haram giren kimsenin kırk gün ibadetleri kabul olmaz.” (İbn Kesîr, Tefsîr, 1/358; Deylemî, Müsnedü’l–Firdevs, 3/592). Dürüstlük: Aslında her hususta dürüst olmak, Müslüman’ın temel vasıflarından biridir. Bunun önemi, alışveriş meselelerinde daha bir vurgulanmıştır. Dürüstlük deyince neleri kastediyoruz? Satan kimse, müşteriye malı hakkında doğru bilgi vermelidir, malın ayıbını, kusurunu gizlememelidir. Resûlüllah Aleyhissalâtü vesselâm, bir keresinde tüccarları şöyle uyarmıştır: إنَّ التُّجَّارَ يُبعَثُونَ يومَ القيامَةِ فجَّاراً إّ مَن اتَّقَى اللّهَ وَبَرَّ وصَدَقَ “Ey tüccarlar!... Şurası muhakkak ki, kıyamet günü tüccarlar, fâcirler (haddi aşan, Allah’a âsi olan kişiler) olarak diriltilecekler, ancak Allah’tan korkanlarla, dürüst olanlar ve (malın evsafını belirtirken) doğru söyleyenler hâriç.” (Tirmizî, Büyû, 4). Resûlüllah (s.a.s.), çarşı esnafını teftiş ederken bir buğday yığınına elini daldırır; alt kısmının rutûbetli olduğunu anlayınca, bunu dürüstlüğe uymayan bir davranış, bir hîle, bir aldatmaca olarak değerlendirir ve: مَنْ غَشَّنَا فليْسَ مِنَّا “Bizi aldatan, bizden değildir.” diyerek tepkisini ortaya kor. (Müslim, İman, 164; Ebû Dâvud, Büyû, 50; Tirmizî, Büyû, 74, [1215.h.]; İbn Mâce, Ticârât, 36). Hz. Peygamber: قالَ رَسُولُ اللّهِ: أدِّ ا‘مانةَ إلى مِن ائتَمنكَ، وَ تَخُنْ من خانَكَ “Sana itimad edene (verdiğin sözü tut), emaneti eda et, sana ihanet edene dahi ihanet etme!” buyurarak.

(Tirmizî, Büyû, 38; Ebû Dâvud, Büyû, 81) hainlik yapan karşısında bile doğruluktan ayrılmamayı, hainliğe uğrayanın aynı şekilde hainlikle mukabelede bulunmaması gerektiğini emreder. Şu hadislerdeki yasaklar da böyle anlaşılmalıdır: عن أبى هريرة رضى اللّه عنه أنّ رسولَ اللّه قال: َتَناجَشُوا “"(Alıcı olmadığınız hâlde, fiyatları kızıştırmak için) müşteri ile satıcının aralarına girmeyin..” (İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/62) يَقُولُ اللّه تعالى أنَا ثَالِثُ الشّرِيكين مَالَمْ يَخُنْ أحَدُهُمَا صَاحِبَهُ، فإذَا خَانَهُ خَرَجْتُ مِنْ بَينَهُمَا “Allah Teâlâ Hazretleri buyurdu ki: ‘Birbirlerine ihânet etmedikleri müddetçe, iki ortağın üçüncüsü Benim. Biri ihanet ederse, Ben aralarından çekilirim’.” (Ebû Dâvud, Büyû, 27) 2– ZAMANLA VE MEKANLA İLGİLİ DÜSTURLAR Bir Müslüman için, ticaretin helâl çerçevede ve daha kârlı cereyan etmesi bakımından zamanla ilgili bilinmesi gereken hususlar vardır. Mühimlerini şöyle hatırlatabiliriz: ‘Erkenci’ Olmak İslam dininin, müntesiplerinden istediği temel değerlerden biri, daima dakik ve ‘erkenci’ olmaktır. Sabah güneş doğmadan fecir zamanında kalkıp ibadetini yapacak ve hemen günlük işlerine başlayacaktır. Borcunu geciktirmeyip vaktinde ödeyecektir. Verilen söze uyacak, vaatlerini vakti vaktinde yerine getirecektir. Bu hususu, “قالَ رسُولُ اللّهِ: اَللَّهُمَّ بَارِكْ ا‘مَّتِى في بُكُورِهَا،” yani: “Ey Allah’ım! Erkenci olmayı ümmetim hakkında mübarek kıl!” nebevî duası açıkça ifade eder. Bu duayı nakleden Sahr el–Gâmidî, Resûlüllah’ın, orduları bile sabah erkenden yola çıkardığını kaydettikten sonra kendisinin tüccar olduğunu, malları (müşterilere) sabahın ilk saatlerinde gönderdiğini, böylece zenginliğe kavuştuğunu kaydeder. (Tirmizî, Büyû, 6) Bir diğer hadiste de: “Sabah vaktindeki uyku, rızka mani olur.” buyurulmuştur. Bir diğerinde, sabah vakti uyuyan Hz. Fâtıma (radıyallahu anhâ)’yı Resûlüllah’ın ayaklarıyla dürterek uyandırıp,

“Ey kızım, kalk, Rabbinin rızk taksimine şahit ol, gâfillerden olma, zira Allah rızkı, fecrin doğumu ile güneşin doğumu arasında taksîm eder.” dediğini okumaktayız. (Terğib, 2/230) Cuma Vaktinde Ticaret Terk Edilmelidir Ticarette haram denince sadece haram olan mallar, tarzlar değil, başka şeyler de kastedilir. Bunlardan biri, ticaret yapılan zamandır. Nitekim Kur’an–ı Kerîm, Cuma günü ezan okunurken alışverişin terk edilmesini emreder
يَآاَيُّهَا
الَّذِينَ
اَمَنُوآ
اِذَا
نُودِىَ
لِلصَّلَوةِ
مِنْ يَوْمِ
الْجُمُعَةِ
فَاسْعَوْا
اِلَى ذِكْرِ
اللهِ
وَذَرُوا
الْبَيْعَ
ذَلِكُمْ
خَيْرٌ
لَكُمْ اِنْ
كُنْتُمْ
تَعْلَمُونَ
“Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrıldığınızda, her türlü dünyevî alışverişi bırakıp Allah’ı anmaya, yani hutbeyi dinleyip namazı kılmaya koşun. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır.”(Cuma, 9). Ulema, Cuma günü ezandan Cuma namazının bitişine kadarki vakitte alış–veriş yapma veya Cuma namazı kılmaktan alıkoyacak bir şey ile meşgul olmanın haram olduğunda müttefiktir. Beş Vakit Farz Namazları Vaktinde Kılıp, O Anda Başka Şeyle Meşgul Olmamak Farz olan Cuma namazı vaktindeki yasağa kıyas ederek ve farz olan diğer vakitlerin ilk vaktinde kılınmalarındaki efdaliyet düsturundan hareketle, hassas mü’minlerin, beş vakit namazın ilk vakitlerinde ibadet yaparak Cenab–ı Hakk’ın rızasını aramalarının daha uygun olduğunu söylüyoruz. Bu tavsiyemiz, her namaz vaktinde “Dükkanı kapatmak gerekir” mânâsında bir hüküm değildir. Fakat “Helâl rızık yolunda çalışmak da ibâdettir.” gibi gerekçe ile, alışverişi bahane ederek namazı terk etmek veya bilerek kazaya bırakmak elbette caiz değildir. Allah’a olan kulluk borcumuzu terk ederek yapılan çalışmaya ibadet demek için şer’î delil gerekir. Ayrıca, namazı ilk vaktinde kılmak mecburiyeti yoktur diye tehir alışkanlık haline gelebilir; bu bakımdan, hassas mü’min ilk vaktinde kılmayı alışkanlık haline getirir. Diğer Vacip Vazifeleri de Vaktinde Yapmak Teferruata girmeden hemen belirtelim ki, çok kazanma hırsıyla, zamanımızı hep ticarî meşguliyetlere tahsis etmek, bu yüzden de: Allah’a karşı vazifelerimizi, Kendimize karşı vazifelerimizi, Ailemiz fertlerine karşı vazifelerimizi, Komşu ve akrabalara karşı vazifelerimizi, Çocuklarımıza olan terbiye, ilgi, sohbet vazifelerimizi Ve diğer bir kısım vazifelerimizi, ihmal etmek doğru değildir. Hadislerde, üzerimizde bu çeşit vazîfelerin de bulunduğu hatırlatıldıktan sonra, “Her hak sahibine hakkının verilmesi gerektiği’ne dikkat çekilir." (Buharî, Savm, 51; Tirmizî, Zühd, 64; Fethu’l–Barî, 5/114,

Mubârekfûrî, 7/96) Mekanla İlgili Düsturlar Bazı hadislerde, ticaretin tahdit edildiği mekânların da zikri geçer: Mescitler (Nesâî, Mesâcid, 22), insanların gidip gelmesine mahsus yollar, sokaklar vs. yerler, bu aslî vazifelerini haleldar edecek ticarî işgallerden yasaklanmıştır. İnsanların rahatça gidiş gelişlerini engelleyecek şekilde yol kenarlarını veya bizzat pazar yerini işgal ederek mal koyup eşya satmak yasaklanmıştır. Hz. Ömer’in, pazar yerinde insanların gidiş–gelişlerini zorlaştıracak şekilde gelişigüzel bırakılmış bir demirci körüğünü tekmeleyerek parçaladığı rivâyet edilir. (Semhûdî, Vefâ’u’l–Vefâ, 2/479) 3. EYLEMLE (BİZZAT TİCARET FİİLİ) İLGİLİ DÜSTURLAR Faiz Yasağı Dinimiz, bütün çeşitleriyle fâizli ticareti şiddetle yasaklar. Kur’an–ı Kerim, faiz yemeyi “Allah ve Peygamberi tarafından harp ilan edilmiş” gibi ağır bir cürüm ilân eder ve bunu yapanların, kıyamet günü şeytan çarpmış gibi perişan bir halde kabirlerinden çıkıp ebedî ateşe gireceklerini belirtir. (Bakara, 2/275–79). Kur’ân’ın bu şiddetli tavrına paralel olarak hadislerde de, faizden kaçınmanın gereği hususunda ciddî uyarılar gelmiştir:
لَعَنَ
رسُولُ
اللّهِ
آكِلَ
الرِّبَا
وَمُوكِلهُ “Faiz yiyene de yedirene de Allah lânet etsin.” (Müslim, Müsâkat, 25; Ebû Dâvud, Büyû, 4; Tirmizî, Büyû, 2; İbn Mâce, Ticaret, 5, 8) Türkiye’nin içine düştüğü unutulmayacak ekonomik krizin, faize dayanan banka oyunlarıyla devlet hazînesinin soyulması sonucu ortaya çıktığını hatırladığımızda, yukarıdaki nebevî ifâdenin hikmeti inkâr edilemeyecek şekilde ortaya çıkacaktır. İnsanlığın yaşadığı bütün ihtilallerin, zekâtın verilmemesiyle birlikte, özde faizin sebep olduğu merhametsizlikten kaynaklandığı kanaatinde olan Bediüzzaman der ki: “Riba (faiz), atalet verir, şevk–i sa’yi söndürür. Ribanın kapıları hem de onun kapları olan bu bankaların her dem nef’i ise (yani faydası), beşerin en fena kısmına olur; onlar da gâvurlardır. Gâvurlardaki nef’i en fena kısmınadır; onlar da zâlimler. Her dem zalimlerdeki nef’i (faydası, zâlimlerin) en fena kısmınadır; onlar da sefîhlerdir. Âlem–i İslâm’a bir zarar–ı mutlaktır... Kur’an’ın adaleti bâb–ı âlemde durup ribaya der: “Yasaktır! Hakkın yoktur; dönmeli!” Dinlemedi bu emri, beşer yedi bir sille. Müthişini yemeden bu emri dinlemeli.” (Nursi, Sözler, Lemaat, 730) Öyle ise Müslümanların bütün çeşitleriyle faizden uzak durmaları gerekir. Alışverişte Yeminden Kaçınmak Yemin, dinimizde bir delildir, hukukî bir değeri vardır. Yemin delilini kullanan kimseye inanmak gerekir. Bu temel hukukî prensibin bir riski var: İnsanlar yeminle aldatılabilir. Böyle durumların ortaya çıkmaması için dinimiz, hem Kur’ân–ı Kerîm ve hem de Aleyhissalâtü vesselâm’ın diliyle yemin meselesine müstesna yer vermiştir. Bu cümleden olarak alışverişte yemine yer vermek hoş karşılanmamıştır. Bir Buhari ve Müslim hadisinde Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz:
وعن أبى هريرة
رضى اللّه عنه

قال: سَمِعْتُ
رَسُولُ
اللّهِ
يقولُ:
الحَلِفُ
مَنْفَقَةٌ
لِلسَّلعةِ
مَمْحَقَةٌ
لِلْكَسْبِ
 “"(Ticarette yalan) yemin, (tüccarın zannınca) mala rağbeti artırır. (Halbuki gerçekte) kazancı giderir.” buyurmuş, (Buharî, Büyû, 26; Müslim, Müsâkat, 131, 132) Ayrıca, yalan yere olmasa bile yeminin sebep olacağı manevi kirlenmeden alışverişin temizlenmesi için sadaka verilmesi tavsiye etmiştir. (İbn Mâce, Büyû, 3, 2145 h) Bu yemin yalan olursa, bu takdirde Resûlüllah’ın üslubu pek şiddetlidir: “Yalan yeminle malını cazip kılan kimse, Müslüman bir kimsenin malını gasbetmiş olduğu için, kendisine gazap edilmiş olarak Allah’a kavuşur (Müslim, İman, 220) ve “... Allah’ın (rahmet) nazarıyla bakmayacağı üç kişiden biri olur.” (Tirmizî, Büyû, 5) Buharî’nin de kaydettiği bir rivâyete göre, اِنَّ
الَّذِينَ
يَشْتَرُونَ
بِعَهْدِ
اللهِ
وَاَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا
قَلِيلاً
اُولَئِكَ
لاَ خَلاَقَ
لَهُمْ فِى
اْلاَخِرَةِ
وَلاَ
يُكَلِّمُهُمُ اللهُ وَلاَ
يَنْظُرُ
اِلَيْهِمْ
يَوْمَ
الْقِيَمَةِ
وَلاَ
يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ
عَذَابٌ
اَلِيمٌ “Allah’ın akdini ve yeminlerini az bir değere değişenler var ya, onların âhirette bir nasipleri yoktur. Allah, onlara kıyamet günü hitap etmeyecek, onlara bakmayacak, onları temize çıkarmayacaktır. Elem verici azap onlar içindir.” mealindeki ayet (Al–i İmrân, 3/77), Resûlüllah’ın devrinde yalan yere yemin eden bir tüccar hakkında inmiştir. (Buharî, Büyû, 27) Alışverişte Borçtan

Kaçınmak Resûlüllah (s.a.s.), bilhassa maddî bakımdan darlık yaşanan hicretin ilk yıllarında كانَ النَّبِىُّ َ يُصَلِّى عَلى رَجُلٍ عَلَيْهِ دَيْنٌ borçlu olarak ölen kimselerin cenaze namazına iştirak etmemiş, borçlanmayı yasaklamış, öyle ki, bir cenaze geldiği zaman “Borcu var mı?” diye sormuş, şayet varsa namazını kıldırmaktan istinkâf etmiştir. (Nesâî, “Cenâiz”, 67; Dârimî, 2/177; Heysemî, Mecma’u’z–Zevâid, 4/127–129) Resûlüllah, iktisadî rahatlamaya kavuşulduğu zaman borçlu olarak vefat eden kimsenin borcunu ödemeyi üzerine alarak cenaze namazını kıldırmıştır. (Buharî, Kefalet, 5, İstikraz, 11, Ferâiz, 9, Sadakât, 13) Bu uygulamasıyla Efendimiz, borçlu olarak öteye gitmemeye vurgu yapmıştır. Çünkü insanlar, darlık zamanlarında borçlanır ve borcu da ödemekte zorlanırlar. Efendimiz, böyle bir zamanda borçlanmanın önünde durarak, insanları borçlanmaya alışmamaya, bunun yerine çalışmaya teşvik etmiştir. Borçlanma imkânı sebebiyle israfâta kaçıyor ve sıkıntılardan kurtulamıyoruz. Şu hadis, milletçe düştüğümüz zillete de tercüman olmaktadır: اللّهُ اَنْ يُذِلَّ عَبْداً وَضَعَهُ في عُنُقِهِ   “Borç, Allah’ın yer yüzüne indirdiği zillet tasmasıdır; Allah bir kulu zelil etmek dilerse, onu boynuna geçirir.” (Hâkim, Müstedrek, 2/24; Münâvî, Feyzu’l–Kadîr, 3/556) اِنَّ الرَّجُلَ إذَا غَرِمَ حَدَّثَ وَكَذَبَ وَوَعَدَ فَاخْلَفَ   "Kişi borçlanınca konuşur, yalan söyler, vâdeder, sözünü tutmaz." Şu halde ödeme ihtimâli zayıf, zarurî olmayan borçlanmalardan kaçınmalı. إيَّاكُمْ وَالدَّيْنِ فإنَّهُ هُمٌّ بِاللَّيْلِ وَمَذَلَّة بِالنَّهَارِ "Borçtan kaçının zîra o, gece keder, gündüz de zillet vesilesidir." Borç Vaktinde Ödenmelidir Bu, ahde vefanın da gereğidir. Hele parası olduğu halde, borcunu –zamanımızda çok görüldüğü

gibi– bir kısım çıkar hesaplarıyla geciktirmek hiç mi hiç caiz değildir ve Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz, bunu “zulüm” olarak ifade etmektedir: قالَ رسولُ اللّه مَطْلُ الْغَنِىِّ ظُلَمٌ؛ْ “Zenginin ödemeyi savsaklaması zulümdür.” (Buharî, Havâlât, 1, 2, İstikraz, 12; Müslim, Müsâkât, 33) Yani, bu davranış bir hakka tecavüzdür. Şehidin bile Cennet’e girmesine mani teşkil eden (Müslim, İmâret, 120; Nesaî, Büyû, 98) bir “kul hakkı ihlâli” sınıfına girmektedir ve haramdır. Anlayışlı Davranmak Resûlüllah’ın farklı şekillerde yaptığı tavsiyelerden bir kısmı anlayışlı davranma başlığı altında toplanabilir; müsamaha, kolaylık, bağışlama vs. buna dahildir. Anlayışlı davranma, hem alan ve hem satan, her iki taraftan da beklenen bir husustur. Müşterinin mümkünse aldığı malın bedelini peşin ödemesi, değilse vadesi içinde ödemesi, istetmeden ödemesi gibi hususlar bir anlayışlılık olduğu gibi, alıcıya ve borçluya karşı satıcının da anlayışlı davranması gereken hususlar vardır. Şu hadise bakalım: رَحِمَ اللّهُ رجًُ سَمْحاً إذا بَاعَ وَاِذَا اشْتَرَى وإذاَ اقْتَضَى "Satışında, satın alışında, borcunu ödeyişinde cömert ve kolaylaştırıcı davranan kimseye Allah rahmetini bol kılsın".(Buhari, Büyû, 16; Nesaî, Büyû, 104; İbn Mâce, Ticârât, 28; Hâkim, Müstedrek, 2/56) Şartlara Uymak Resûlüllah’ın bir emirleri de şöyledir: “Müslümanlar, alışveriş sırasında kabul ettikleri meşru şartlara uymalıdır; yeter ki bu şart haram olanı helâl, helâl olanı da haram kılmasın.” (Tirmizî, Ahkâm, 17; Ebû Davud, Akdiye, 3594. h., İbn Mâce, Ahkâm, 2353.h)2 İşçinin Parası Peşin Olmalı Resûlüllah Efendimiz (s.a.s.), iktisadî hayatta borçların geciktirilmeden ödenmesini düstur kılarken, işçiye, emeği satın alınan insana olan borcun peşin ödenmesini emretmektedir: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أعْطُوا ا‘جِيرَ أجْرَهُ، “Ücretle çalışan kimseye, ücretini, daha teri kurumadan ödeyin.” (İbn Mâce, Rühûn, 4). Münavî, “terin kurumadan verilmesi”nden maksadın, ödemede çabukluğun vacip olduğunu belirtmeye yönelik olduğunu ifade eder. “İşçi ücretini talep ettiği takdirde, terlememiş olsa bile”,

ücretinin hemen verilmesi gerektiğine dikkat çeker. Ölçü ve Tartıda Hassas Olmak, Hîleye Yer Vermemek Kur’an–ı Kerim’de, eski milletleri helâk eden musibetlerden biri olarak ölçü ve tartıda yapılan hîle gösterilir. Sözgelimi, Hz. Şuayb’ın kavmi bu zaafından dolayı uyarılmış, yola gelmeyince helâk edilmişlerdir. (Hûd, 11/84–85, 94) Mutaffifîn Sûresi: وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ “Ölçü ve tartıda hile yapanlara yazıklar olsun!” diye ağır bir tehditle başlar ve böyle yapmalarının âhirete inanma ile asla bağdaşmadığını ifade ve âhirette karşılaşacakları azabın çetinliğini tasvir eden âyetlerle devam eder. (Mutaffifîn, 83/1–17) وعن ابن عباس رضى اللّه عنهما قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ ‘هْلِ المِكْيَالِ والميزانِ إنكُمْ قَدْ وُلِّيتم أمْرَينِ هَلَكَتْ فِيهمَا ا‘ُمَمُ السَّالفةُ قبلَكُمْ Aleyhissalâtu vesselâm’ın ölçü ve tartı kullananlara bir uyarısı şöyledir: “Sizlere, sizden önceki ümmetleri helâk eden iki şey emânet edilmiştir: ‘ölçek’ ve ‘terazi’.” (Tirmizî, Büyû, 9) Teraziyi Müşteri Lehine Ağır Kılmak İslâm, yukarıda görüldüğü üzere, ölçü ve tartıda hileyi yasaklamakla kalmamış, her çeşit hile kuşkusunu bertaraf edecek bir tedbire de yer vermiştir: Satıcı, müşteri lehine, satılan malı tartıda biraz ağır kılacaktır. Bu maksatla Hz. Peygamber Aleyhissalâtü vesselâm, tartıcısına (vezzân): وَقالَ لِلّذِى يَزِنُ زِنْ وَأرْجِحْ “Tart ve (terazinin kefesini müşteri lehine) ağır kıl.” diye emretmiştir (Buharî, Büyû, 34, Hibe 23; Müslim, Müsâkat, 115; Tirmizî, Büyû, 6) Nitekim, bugün, dindar esnaf terazi kullanırken, satılan malı müşteri lehine biraz ağırlaştırarak tartar, sonra paketler. Paraya Karşı Hırslı Olmamak Dinimiz zenginliği övmüş, servet edinmeye teşvik etmiştir, ama paraya, mala karşı gösterilecek hırsı da kötülemiş, mü’minleri bu noktada uyarmıştır. Resûlüllah (s.a.s.): لُعِنَ عَبْدُ الدِّينَارِ، لُعِنَ

عَبْدُ
الدِّرْهَمِ
“Dinar ve dirhemin kullarına lânet edilmiştir.” buyurarak (Tirmizî, Zühd, 4), servetlerinden düşen zekâtı, sadakayı ödemeyenleri, para kazanma yolunda “Çalışmak da ibadettir.” gibi boş avunmalar ve aldatmacalarla namaz, oruç, zekât gibi vazifelerini ihmal edenleri, daha çok servet için haram–helâl tefrîk etmeyenleri uyarmıştır.
Resûlüllah’a göre, bu suretle, hırsla elde edilecek servetle zengin olunmaz, gerçek zenginlik kalp zenginliği, gönül zenginliğidir:
لَيْسَ
الْغِنَى
عَنْ
كَثْرَةِ
الْعَرَضِ،
وَلَكِنَّ
الْغِنَى
غِنَى
النَّفْسِ “Zenginlik mal çokluğu ile değil, kalp zenginliği iledir.” (Müslim, 120; Tirmizî, Zühd, 40) İhtikârdan Kaçınmak Hz. Peygamber (s.a.s.):
الْجَالِبُ
مَرْزُوقٌ
وَالْمُحْتَكِرُ
مَلْعُونٌ “Pazara (satmak üzere) mal sevk eden (kâr eder, helâlinden) rızka kavuşur. İhtikâr yapan (pahalansın da öyle satayım diye malını saklayan), lânete uğrar.” (İbn Mâce, Ticârât, 6; Dârimî, Büyû, 12) buyurarak, iktisadî hayata mühim bir düstur getirmiştir.. Bir başka hadiste, muhtekir, Allah’ın kitabını inkâr edene benzetilirken, ihtikar etmeyen de “Allah yolunda cihad eden”e benzetilir. (Câmi’u’s–Sağîr, 3/354) Şu halde, ticarette piyasayı daima dolu tutmak esastır. Pahalandırarak daha çok kâr etmek için malı piyasaya sürmemek, saklamak, (yani ihtikâr) yasaktır. Muhayyerlik Hakkı Ticarette alıcı ve satıcının bilmesi gereken bir husus da muhayyerliktir. Alış veriş akdi, akdin yapılmasıyla kesinleşmez. Hadiste kesinleşme, alanla satanın anlaştıktan sonra meclisten ayrılmasına tâlik edilmiştir; öyleyse ayrılmadıkları müddetçe, taraflardan biri akdi bozabilir: قالَ
رَسُول
اللّه
الْبَيِّعَانِ
بِالْخِيَارِ مَالمْ
يتَفرَّقَا،
فإنْ صَدَقَا
وَبَيَّنَا
بُورِكَ
لَهُمَا في

بَيْعِهِمَا، وَإنْ كَتَمَا وَكَذَبَا مُحِقَتْ بَرَكَةُ بَيْعِهمَا
 “Alım–satım yapan iki taraf, beraber oldukları müddetçe, (akdi bozup–bozmamada) muhayyerdirler. Eğer alım–satım sırasında malın evsafı doğru olarak beyan edilirse, bu alışveriş her ikisi hakkında da hayırlı olur. Şayet (malın bazı ayıpları) gizlenir ve yalan söylenirse, bu alım–satımlarındaki hayır yok edilir.” (Buharî, Büyû, 45; Müslim, Büyû, 47; Tirmizî, Büyû, 26) Elbette yolculuk hâlinde, gemide, uçakta yapılan akitler, süresi belirtilen akitler gibi farklı durumlar vardır. Ancak burada teferruata girmeyeceğiz. İstisnaî, hususî şartlar bir tarafa, alana da satana da, dinin tanıdığı “akitten dönme hakkı” ile ilgili şartlar bilinmelidir ve bunlara uyulmalıdır. Alışverişlerin Yazılması Âlimlerimiz, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ciddî alışverişleri yazıp, üzerinde anlaşılan şartları kaydettiğini gösteren rivâyetlerden (Tirmizî, Büyû, 8) hareketle, bunun uyulması gereken bir edep olduğunu belirtirler. Borçlanmalarda, az da olsa çok da olsa yazma, zaten Kur’ân emridir. (Bakara, 2/282) 4. EŞYA İLE İLGİLİ DÜSTURLAR Alışverişi ilgilendiren birçok hüküm, ticarete konu olan şeylerle ilgilidir. İslâm’da her mal “mukavvim” (kıymet biçilmeye, satışa konu olmaya elverişli) değildir. Sözgelimi, insanla ilgili kalp, böbrek vb. organlar; saç, kan, kemik gibi her hangi bir uzuv satışa konu olamaz. Bu, insanın hürmetinden, yani muhterem bir varlık oluşundan ileri gelen bir hükümdür. İnsan dışında bazı şeyler daha vardır ki, onların yenilip içilmesi ve kullanımı haram edildiği için, ticarete de konu olamazlar. Bunları da sadece tüccarlar değil, her Müslüman’ın bilmesi gerekir. Haram Mallar Müslüman kişi bilecek ki, dinimizin haram kıldığı şeylerin ticareti de, yani alınması da satılması da haramdır: İçki ve domuz gibi. Hattâ Resûlüllah, içki ile ilgili olarak on tane haram veya haram işleyen kişi sayar: Şarap yapmak üzere üzümün suyunu sıkan ve sıktıran, kendisine sıkılan, şarabı taşıyan, kendisine taşınan, şarabı (bizzat veya vekaleten) satan, kendisi için satın alınan, şarap ikram eden (sâki), kendisine ikram olunan, şarabın bedelini yiyen.” (Tirmizî, Büyû, 59; İbn Mâce, Eşribe, 6) Haram, sâdece malın aynı (bizzat kendisi) itibariyle haram olan maddî şeylerden ibaret değildir. Gayr–ı meşru, meselâ rüşvet, gasp, hırsızlık gibi yollardan kazanılan mallar da haramdır. Bu yollarla elde edilen malların satışı da haramdır. Nitekim şu hadis–i şerif, bu konuda uyarıcıdır: “Kim çalıntı bir malın çalıntı olduğunu bildiği halde satın alırsa, bu kimse, bu fiilin ayıbına da günahına da aynen iştirak eder.” (Feyzu’l–Kadîr, 6/64). Son iki hadis, harama götüren ve ona zemin hazırlayan dolaylı sebepler konusunda da ne kadar dikkat edilmesi gerektiğini gösterir. Ayrıca sonuncu hadis, haram ve helâl konusundaki duyarsızlığı, insanlığın sonu demek olan kıyametin sebeplerinden biri olarak gösterir: “İnsanlar öyle bir zamanda yaşayacaklar ki, o vakit kişi, bir mal aldığı zaman haram mı, helâl mi diye endişe duymayacak.” (Buhari, Büyû, 7; Nesâî, Büyû, 2) Şüpheli Şeyler Resûlüllah (s.a.s.), mü’minlere sadece haramdan kaçınmayı değil, şüpheli şeylerden de kaçınmayı emretmiştir. Şurası muhakkak ki, dâîmî bir gelişme içinde

olan hayat şartları, haram mı helâl mi olduğu belli olmayan yeni şeylerle karşılaşmamızı kaçınılmaz kılar. Bu durumlarda, bir nevi yetkisiz içtihat sayılacak bir hükme gitmektense ihtiyatlı davranmak, Resûlüllah tarafından, esas kılınmıştır:
إنَّ
الْحََلَ
بَيِّنٌ
وَإنَّ
الْحَرامَ
بَيِّنٌ،
وَبيْنَهُمَا أُمُورٌ
مُشْتَبِهَاتٌ “Haram şeyler bellidir, helal şeyler de bellidir. Bir de haram mı helâl mi olduğu belli olmayan şüpheli şeyler vardır. Bu durumlarda şüpheye düştüğün şeyden, şüpheyi kaldıran kesin bir bilgiye ulaşıncaya kadar uzak dur.” (Buharî, Büyû, 2–5; Tirmizî, Kıyamet, 60) Kaynaklar: Sahih–i Buharî; Sahih–i Müslim; Sünen–i Tirmizî; Sünen–i Ebî Davud; Sünen–i Nesâî; Sünen–i İbn Mâce; Ahmed ibn Hanbel, Müsned; Darimî, Sünen; Hakim, Müstedrek; Deylemî, Müsnedü’l–Firdevs; İbn Hâcer, Fethu’l–Barî fî Şerh–ı Sahîh–i Buharî; Heysemî, Mecma’u’z–Zevâid; Süyutî, Camiu’s–Sagîr; Üstrûşenî, Ahkâmu’s–Sığâr; İbn Abidin, Reddü’l–Muhtar; İbn Kesîr, Tefsîr, 1/358; Mübârekfûrî, Tuhfetü’l–Ahvezî; Semhûdî, Vefâ’u’l–Vefâ; B. Said Nursî, Sözler; Münâvî, Feyzu’l–Kadîr.   Bu Vaaz Prof.Dr. İbrahim CANAN Hocanın Peygamber Efendimizin Sünnetine Göre Ticaret Esasları Başlıklı yazısından bazı değişiklikler yapılarak hazırlanmıştır.

islam ve Hayat,Güncel Vaaz ve Hutbeler